

Ланченко Євгеній,
*д-р екон. наук, доцент,
доцент кафедри економіки;*
Тимошенко Микола,
*д-р екон. наук, доцент,
професор кафедри економіки,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України;*
Івченко Володимир,
*канд. с.-г. наук, генеральний директор,
Український науково-дослідний інститут
продуктивності агропромислового
комплексу,
м. Київ, Україна*

АНАЛІЗ ВИРОБНИЦТВА РОСЛИННИЦЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Виробництво агропродовольчої продукції є елементом продовольчої безпеки кожної держави. Даному напрямку приділяється особлива увага з боку міжнародних інституцій, щоб не допустити значних цінових змін на аграрному ринку. Проблематика розвитку аграрного сектору економіки в Україні, зокрема виробництва продукції рослинництва, постала у важкі часи воєнного стану з лютого 2022 р. Незважаючи на захоплення рф частини територій України, на решті територій, підконтрольній Україні, сільськогосподарські товаровиробники продовжують вирощувати сільськогосподарські культури.

Протягом аналізованого трирічного періоду – 2020-2022 рр. у фактичних цінах випуск валової сільськогосподарської продукції зріс. Проте, випуск агропродукції у співставних цінах 2016 р. за три роки незначно зменшився. Більшу частину (65,9 %) валової агропродукції в Україні виробляють сільськогосподарські підприємства і в 2022 р. вона становила у співставних цінах 2016 р. 348,4 млрд грн, у якій питома вага рослинницької продукції становила 81,3 %.

Традиційно Україна є важливим торговим партнером реалізації агропродукції за кордон. І особливо велике значення це має для збалансування зовнішнього торговельного балансу держави, стабілізації валютного

обмінного курсу й впливу на інфляційні процеси. Адже близько половини обсягу експорту України за кордон займає агропродовольча продукція.

Протягом 2020-2022 рр. українським аграріям вдалося забезпечити експорт продукції рослинницького походження, зокрема у 2022 р. й надалі налагодити альтернативні логістичні схеми експорту рослинницької продукції завдяки підтримці багатьом країнам Європи й далекого зарубіжжя. Так, у 2022 р. було експортовано з України 23,4 млрд дол. США агропродовольчої продукції, у тому числі 57,6 % рослинного походження.

На жаль, Україна експортує переважно сільськогосподарську сировину, адже на реалізацію готової продукції рослинного походження припадає невеликий відсоток експорту агропродукції – 5-7 % у 2020-2022 рр. Натомість у структурі невеликого обсягу імпорту агропродовольчої продукції у 2020-2022 рр. (6-7,7 млрд дол. США) займає близько третини рослинницька продукція, зокрема у 2022 р. плоди та горіхи – 5,8 %, готові харчові продукти із зерна – 4,1 %, продукти переробки овочів – 3,6 % тощо.

Як висновок, можна зазначити, що всередині держави необхідно всебічно підтримувати й сприяти розвитку первинної і глибокої переробки сільськогосподарської продукції на готові харчові продукти. Це сприятиме збільшенню доданої вартості, а, отже, збільшенню попиту на робочу силу (додаткові робочі місця) й трудових доходів населення, насиченню внутрішнього аграрного ринку вітчизняною рослинницькою продукцією, зокрема по плодовоовочевій групі товарів.

Зрештою, постає питання щодо визначення головних видів рослинницької продукції, які виготовляють підприємства, на базі яких формуються великі партії реалізації за кордон та направляються на подальшу переробку на вітчизняні підприємства харчової і переробної промисловості.

Такі види виробництва культур можна назвати стратегічними, оскільки вони вагомими чином впливають на формування торговельного балансу держави, доходи й, зрештою, фінансово-господарські показники сільськогосподарських підприємств. До них у першу чергу можна віднести такі культури: пшениця, кукурудза, соняшник, а останніми роками ще соя і ріпак. Статистичні дані підтверджують, що зерно зазначених культур, продукти їх переробки становлять основу експортних поставок за кордон.

Враховуючи складну ситуацію з логістичними механізмами вивезення експортоорієнтованої рослинницької продукції за кордон необхідно звернути увагу на виробництво плодовоовочевої групи культур, які на сьогодні більше зосереджено в господарствах населення й базується на

консервативних технологіях. Такий напрям диверсифікації агробізнесу в сільськогосподарських підприємствах забезпечить зменшення ризиків щодо реалізації продукції і збільшить кількість робочих місць, адже це трудомістке виробництво агропродукції.

Більшість сільськогосподарських підприємств України господарюють на невеликих площах сільськогосподарських угідь (20-500 га) і переважно це звичайні або сімейні фермерські господарства. Проте майже половину сільськогосподарських угідь, які є в користуванні підприємств у 2022 р., обробляють підприємства з площею 1000-5000 га (їх можна вважати типовими середньотоварними агроформуваннями України), 25% (переважно у південних регіонах держави) – більше 5000 га.

Загальна площа посівів сільськогосподарських культур у підприємствах на кінець 2022 р. становить 16,4 млн га, що менше близько на 20 % за попередні періоди через окупацію рф південних регіонів України.

У структурі посівів сільськогосподарських підприємств найбільше займає зерновий клин – 8,7 млн га (53,2 %), у тому числі озима пшениця – 3,9 млн га, кукурудза – 3,4 млн га тощо. Технічні культури в сільськогосподарських підприємствах займають 7,3 млн га (61,6 %), у тому числі найбільші площі сільськогосподарських угідь відведено під соняшник – 4,5 млн га, сою – 1,4 млн га та ріпак озимий – 1,2 млн га. Найменше площ сільськогосподарських угідь у підприємствах зайнято овочевими й кормовими культурами, картоплею, садами тощо.

В останні роки в Україні простежуються високі показники урожайності сільськогосподарських культур. Так, по групі зернових і зернобобових культур вона становить близько 50 ц/га, зокрема у складному для держави 2022 р. озима пшениця мала урожайність 40,9 ц/га, кукурудза на зерно – 69,1 ц/га. По технічних культурах простежується також прогрес в отриманні високих врожаїв: у 2022 р. урожайність цукрових буряків становила 553,6 ц/га, дещо зменшилась урожайність соняшнику, сої та ріпаку. Зменшення урожайності базових сільськогосподарських культур, які вирощуються в сільськогосподарських підприємствах, пояснюється складною ціновою і логістичною ситуацією по закупівлі насіння, добрив, отрутохімікатів, пального аграріями, їх вчасного й достатнього використання.

Однак у суспільному секторі аграрної економіки раніше і тепер зафіксовано вищі рівні урожайності сільськогосподарських культур порівняно з дрібними товаровиробниками – сільськими домогосподарствами.

Винятком тут є урожайність плодово-ягідних насаджень і винограду, яка набагато нижча порівняно з домогосподарствами. Тому останнім варто надати всебічну підтримку: фінансову, організаційну, матеріально-технічну, дорадчу тощо. І найбільш активні й ефективні дрібні товаровиробники – сільські домогосподарства варто трансформувати у формальні види малого агропідприємництва, наприклад, фермерські господарства, зокрема на базі реєстрації фізичної особи – підприємця як найбільш оптимальну форму ведення малого агробізнесу.

Одним із напрямів інтенсифікації землеробства й підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах через отримання більших врожаїв є проведення меліоративних заходів, зокрема зрошення у степовій і частково лісостеповій зонах України. Як свідчать статистичні дані, де проведено полив сільськогосподарських культур має місце вагомий приріст урожайності сільськогосподарських культур.

Одним із головних напрямів підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва традиційно вважається внесення оптимальних обсягів добрив і застосування хімічних препаратів – пестицидів (засобів боротьби зі шкідниками й хворобами, бур'янами тощо). Як показують дані в останній досліджуваній 2022 р. було внесено менше добрив в абсолютному вимірі, а відносний показник – частка удобрених площ становить лише 88 %.

Така ситуація пояснюється подорожчанням товарів хімічної промисловості, зокрема добрив. Крім того, менше вноситься й органічних добрив. Подібна динаміка як із застосуванням добрив, так і із застосуванням пестицидів в сільськогосподарських підприємствах.

У господарствах необхідно ретельно прорахувати оптимальні дози внесення поживних речовин із добривами, проводити альтернативні розрахунки із застосуванням різних комбінацій видів добрив, ефективних засобів захисту рослин, вміло застосувати відповідні інноваційні техніко-технологічні рішення тощо.

Одним із резервів поліпшення фінансово-економічних показників господарської діяльності сільськогосподарських підприємств є удосконалення маркетингової, зокрема збутової, діяльності. Необхідно активно моніторити ціни на сільськогосподарську продукцію контрагентів (харчових і переробних підприємств) й здійснювати продаж за вищими цінами. Для цього необхідно проаналізувати динаміку коливань цін, середню ціну реалізації на відповідну продукцію за останні, наприклад, 3 роки й визначити кращий період продажу.

Аналіз статистичних даних коливань зміни цін реалізації по місяцях у 2020-2022 рр. дозволив зробити загальний висновок, що більш рентабельним буде продаж продукції рослинництва сільськогосподарськими підприємствами через декілька місяців після масового збору врожаю відповідних культур. Найбільш невдалим (за значно меншими цінами) відбувається реалізація агропродукції в період масового збору врожаю сільськогосподарських культур: влітку та у вересні – для зернобобових культур і дещо зі зміщенням на 1-2 місяці – для технічних сільськогосподарських культур.

Як висновок, вагомий вплив на показники рентабельності виробництва продукції рослинництва сільськогосподарських підприємств має організація збутової діяльності господарства. Зокрема це можна забезпечити шляхом постійного моніторингу цін в державі, регіоні, за кордоном тощо, щоб потім визначитись із періодом і партіями (обсягами) реалізації агропродукції за більш вигіднішими цінами й забезпечити прийнятні рівні рентабельності різних видів продукції рослинництва для сільськогосподарських товаровиробників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Статистичні збірники «Сільське господарство України» / Держстат України : вебсторінка. URL : <http://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 03.06.2024).
2. Статистичні збірники «Рослинництво України» / Держстат України : вебсторінка. URL : <http://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 03.06.2024).
3. Статистичні щорічники України / Держстат України : вебсторінка. URL : <http://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 03.06.2024).